

Olga Stefko, Karolina Jąder, Magdalena Kozera

Katedra Ekonomiki Przedsiębiorstw Agrobiznesu

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Relacje wybranych składników majątku i kapitału w gospodarstwach prowadzących produkcję roślinną w Polsce

Wstęp

W warunkach gospodarki rynkowej sytuacja rolnictwa, mimo wielu działań wspierających zarówno ze strony państwa, jak i Unii Europejskiej, nie przedstawia się najlepiej. Kłopoty z rynkami zbytu, wciąż duże rozdrobnienie gospodarstw, a co za tym idzie i słabość ekonomiczna, przekładająca się między innymi na trudności z pozyskaniem środków na inwestycje poprawiające konkurencyjność poszczególnych jednostek, to tylko niektóre z długiej listy problemów czekających na rozwiązanie. Z większością z nich producenci rolni nie są w stanie poradzić sobie bez wsparcia zewnętrznego udzielanego przez państwo [Wiatrak 2002, Krzyżanowska 2006, Prus 2006]. Ważnym źródłem informacji są zatem, ujmowane w różnych aspektach, analizy stanu i zmian zasobów polskiego rolnictwa. Powinny one stanowić podstawę dla konstruowania właściwej polityki wspierającej rozwój rolnictwa naszego kraju, zwłaszcza w aspekcie dużych zróżnicowań regionalnych, na które zwraca uwagę wielu autorów, w tym między innymi Poczta i Mrówczyńska [2002], Zegar [2003], Mierosławska [2004], a także Kukuła i Krasowicz [2006].

Specyfika i wynikające z niej uwarunkowania dzielą rolnictwo w sposób naturalny na dwie podstawowe grupy: produkcję roślinną i produkcję zwierzęcą. Produkcja roślinna w ostatnich latach stanowiła około 50% całej wytworzonej produkcji globalnej sektora (2000 r. – 53,2%, 2005 – 48,6%, 2006 – 50,1%) [GUS 2007]. W artykule postanowiono poświęcić uwagę produkcji roślinnej, bo choć równie ważna jak hodowla zwierząt, wymaga odrębnego podejścia do zagadnień związanych z zapotrzebowaniem na kapitał, jak również, wynikających z charakteru prowadzonej działalności, różnych zasobów majątkowych.

Stąd celem niniejszej pracy jest ustalenie relacji poszczególnych składników majątku i kapitału w grupie gospodarstw prowadzących produkcję roślinną jako elementów mających decydujący wpływ na bieżącą i przyszłą działalność podmiotów tego jednego z dwóch podstawowych działów produkcji rolniczej w Polsce.

Materiały i metody

Zastosowanie analizy finansowej w przedsiębiorstwie rolniczym napotyka wiele trudności natury obiektywnej, takich jak techniczno-organizacyjne zróżnicowanie gospodarstw czy brak obowiązku prowadzenia pełnej dokumentacji rachunkowo-finansowej i sprawozdawczości z tego zakresu. Ponadto, elementem utrudniającym analizę jest brak zainteresowania znacznej części gospodarstw współpracą z jednostkami badawczymi. Powyższe przesłanki powodują, że analiza finansowa gospodarstw może być prowadzona jedynie na podstawie danych pojedynczych jednostek prowadzących rachunkowość i deklarujących współpracę lub na podstawie danych zbiorczych uzyskanych np. z systemu sprawozdawczości rolniczej FADN. Informacje te nie pozwalają jednak na dokonanie szczegółowej analizy finansowej gospodarstw ze względu na niemożność wyodrębnienia z całej populacji informacji o poszczególnych kierunkach produkcji rolniczej. Ze względu na fakt, że informacje bazy danych polskiego FADN dotyczące produkcji roślinnej nie w pełni charakteryzują gospodarstwa w obrębie wszystkich typów działalności, np. dla typu C – gospodarstwa ogrodnicze (warzywa i kwiaty) rozpoczęto publikację danych dopiero od 2004 r. – w celu uzyskania porównywalności zakres czasowy analiz ograniczono do dwóch lat, tj. 2004 i 2005. Takie zawężenie okresu badawczego ogranicza wprawdzie znacznie poprawność wnioskowania, szczególnie w aspekcie podejmowania przyszłych decyzji, wydaje się być jednak istotne z punktu widzenia diagnozy aktualnego stanu badanych jednostek. Przy analizie relacji wybranych składników majątku i kapitału gospodarstw zajmujących się produkcją roślinną przyjęto kryterium klasyfikacji gospodarstw według typu rolniczego, który został określony przez FADN na podstawie udziału poszczególnych rodzajów działalności w tworzeniu ogólnej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej gospodarstwa. Do analizy włączono zatem trzy grupy gospodarstw o następujących symbolach:

1. AB – uprawy polowe (zboża, pozostałe uprawy polowe...),
2. C – uprawy ogrodnicze (warzywa i kwiaty),
3. E – uprawy trwałe (sady owocowe i jagodowe, szkółki...).

Przy określaniu struktury majątku gospodarstw zajmujących się produkcją roślinną posłużono się analizą pionową danych bilansowych zestawionych na koniec roku obrachunkowego w każdym z typów gospodarstw. Do wyznaczenia relacji między składnikami majątku wykorzystano również wskaźniki bieżącej i szybkiej płynności oraz wybrane wskaźniki odnoszące się do struktury kapitału, takie jak:

- 1) wskaźnik struktury kapitału (SK), który przyjmuje wartość 1, gdy w przedsiębiorstwie kapitał własny znajduje się na tym samym poziomie co ka-

pital obcy; wartości powyżej jedności sygnalizują wyższy udział w strukturze kapitałów własnych niż obcych (kapitał własny/kapitał obcy);

2) wskaźnik udziału kapitałów własnych w finansowaniu majątku (SKw), który informuje, jak duży procent aktywów finansowany jest kapitałem własnym ($\text{kapitał własny} \times 100\% / \text{aktywa ogółem}$);

3) wskaźnik pokrycia zobowiązań długoterminowych aktywami trwałymi (FAD), który pokazuje stopień zabezpieczenia zobowiązań długoterminowych przez rzeczowe składniki majątku; większy od jedności pokazuje, ile razy wartość aktywów trwałych przewyższa poziom zobowiązań długoterminowych ($\text{aktywa trwałe} / \text{zobowiązania długoterminowe}$);

4) wskaźnik pokrycia majątku trwałego (FAR), który jest wyrażony w procentach i informuje, w jakim zakresie majątek trwały jest finansowany kapitałem własnym ($\text{kapitał własny} \times 100\% / \text{kapitał trwały}$);

5) wskaźnik kapitałochłonności (K), który odzwierciedla wielkość kapitału zamrożonego w środkach trwałych; wzrost kapitałochłonności zwiększa obciążenia kosztami stałymi i obniża zdolność dostosowania się do zmienności rynku ($\text{zużywalne środki trwałe} \times 100\% / \text{kapitał całkowity}$) [Górska-Warsewicz 2005, Gębska, Filipiak 2006, Szczepański, Szyszko 2007].

Wyniki

Cechą wspólną gospodarstw zajmujących się produkcją roślinną, a w szczególności uprawami polowymi, ogrodniczymi i trwałymi, był ponad 80-procentowy udział aktywów trwałych w ogólnej sumie aktywów (tab. 1). Taka relacja w przedsiębiorstwach spoza sfery agrobiznesu byłaby wysoce niepokojąca. W rolnictwie jednak tłumaczona jest zwiększonym zapotrzebowaniem na trwałe środki produkcji. Fakt ten znajduje odzwierciedlenie w wysokim udziale w strukturze aktywów trwałych budynków (między 25,9 a 78,5%) oraz maszyn i urządzeń (między 17,9 a 35,8%). W każdym z rodzajów produkcji roślinnej (AB, C, E) odnotowano występowanie zasobów ziemi, choć jej udziały w strukturze aktywów trwałych cechowało duże zróżnicowanie (od 3,5% w typie C do 50,0% w typie AB). Sytuacja ta wskazuje na występowanie różnych technologii produkcji, w których ziemia odgrywa odmienną rolę. Najwyższy udział budynków w strukturze bilansu w 2004 i 2005 r. występuje w typie C, który reprezentuje uprawy ogrodnicze, w tym przede wszystkim warzywa i kwiaty. Potwierdza to, przy jednoczesnym niewielkim udziale ziemi, występowanie w tej grupie produkcji różnego rodzaju osłon jak również zaplecza przechowalniczo-przetwórczego. Cechą wyróżniającą z kolei w aktywach trwałych gospodarstwa należące

Tabela 1

Zróżnicowanie struktury bilansu w różnych typach gospodarstw zajmujących się produkcją roślinną w latach 2004–2005 [%]

Wyszczególnienie	Typ gospodarstwa					
	2004			2005		
	AB	C	E	AB	C	E
Aktywa trwałe	86,6	88,8	85,3	83,3	89,2	85,8
Ziemia, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne	50,0	3,6	34,3	20,2	3,5	34,1
Budynki	25,9	78,5	40,6	42,9	77,5	39,7
Maszyny i urządzenia	23,5	17,9	25,0	35,8	19,0	26,2
Zwierzęta reprodukcyjne płci żeńskiej	0,6	0,0	0,0	1,1	0,0	0,0
Aktywa bieżące	13,4	11,2	14,7	16,7	10,8	14,2
Zwierzęta produkcyjne	6,3	0,2	0,5	6,4	0,3	0,8
Zapasy produktów rolnych	44,0	6,9	68,1	42,0	9,0	64,2
Pozostałe aktywa bieżące	49,7	92,9	31,5	49,3	90,7	35,0
AKTYWA	100	100	100	100	100	100
Zobowiązania ogółem	8,5	28,4	10,3	9,8	24,9	9,4
Zobowiązania długo- i średnioterminowe	67,1	83,8	76,7	67,7	82,0	75,9
Zobowiązania krótkoterminowe	32,9	16,2	23,3	32,3	18,0	24,1
Kapitał własny	91,5	71,6	89,7	90,2	75,1	90,6
PASYWA	100	100	100	100	100	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportów polskiego FADN „Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość” z 2005 i 2006 r.

do grupy AB są zasoby zwierząt reprodukcyjnych płci żeńskiej, które nie występują w pozostałych typach produkcji rolniczej.

Podobnie jak w aktywach trwałych, w aktywach obrotowych zwierzęta produkcyjne nie odgrywały większej roli w strukturze majątkowej badanych gospodarstw. Zapasy produktów rolnych największy udział w aktywach bieżących miały w gospodarstwach AB, zajmujących się produkcją polową i uprawami trwałymi. Wiązało się to z sezonowością produkcji i chęcią przechowywania zbiorów w celu sprzedaży ich w późniejszym okresie po korzystniejszej cenie. Mały udział zapasów w strukturze majątkowej gospodarstw ogrodniczych potwierdza natomiast występowanie w grupie C osłon, w których produkować

można przez cały rok, a produkty finalne charakteryzuje dodatkowo dużo mniej-sza, w porównaniu z pozostałymi produktami roślinnymi, odporność na przechowywanie. Pozycja „pozostałe aktywa bieżące” w gospodarstwach uprawiających rośliny trwałe miała w stosunku do pozostałych typów produkcji najmniejszy udział w strukturze majątku. Omawiane „pozostałe aktywa bieżące” zawierały zarówno „należności”, jak i „środki pieniężne w kasie”, co przy najwyższym udziale tej pozycji w grupie C może wskazywać na jej najwyższą potencjalną dochodowość.

W pasywach wszystkich typów gospodarstw prowadzących produkcję roślinną zarówno w 2004, jak i w 2005 r. dominującą pozycję zajmował kapitał własny (tab. 1). Zobowiązania kształtowały się na poziomie nieprzekraczającym 28,4 % w 2004 r. (w grupie C) i 24,9% w 2005 r. (również w grupie C).

Chcąc w sposób pełniejszy przedstawić relacje między poszczególnymi składnikami majątku i kapitału, zdecydowano w dalszej analizie posłużyć się wybranymi wskaźnikami struktury kapitału (tab. 2). Chęć indywidualnego działania producentów rolnych znajduje swoje odzwierciedlenie nie tylko w niewielkim zainteresowaniu łączeniem się w grupy producenckie (obecnie jest ich w Polsce zaledwie 237), ale również w nadmiernym często rozbudowywaniu zaplecza produkcyjnego, w tym głównie o maszyny i urządzenia. W analizowanych gospodarstwach wykazano wcześniej znaczne zasoby aktywów trwałych, w tym przede wszystkim właśnie budynków, maszyn i urządzeń. Słuszność takiego postępowania potwierdza jednak wielkość wskaźnika kapitałochłonności, przekraczającego nie tylko we wszystkich wyodrębnionych okresach, ale i typach produkcji roślinnej 83%. Wskazuje to na potrzebę włączenia dużych zasobów majątku trwałego w procesy produkcyjne. Dodatkowo, racjonalność posiadania i utrzymywania tak rozbudowanego zaplecza produkcyjnego została potwierdzona obliczeniami wskaźników płynności. Zbędne bądź źle wykorzystane środki trwałe powinny znacząco zwiększyć koszty, a tym samym wpłynąć na obniżenie możliwości regulowania bieżących zobowiązań. Tymczasem w analizowanej zbiorowości zarówno w 2004, jak i w 2005 r. kłopotów z płynnością finansową nie było. Co więcej, gospodarstwa znajdujące się w grupach AB i E cechowała nawet znaczna nadpłynność finansowa, wskazująca na złe zagospodarowanie części zasobów finansowych gospodarstw.

Choć z ekonomicznego punktu widzenia zjawisko nadpłynności postrzegane jest pejoratywnie, to dla przedstawianych gospodarstw stwarza możliwości bezproblemowego wygenerowania dodatkowych środków na niezbędne inwestycje podnoszące ich konkurencyjność na rynku. Ważną sprawą pozostaje jednak wybór źródła finansowania i posiadanie odpowiedniego zabezpieczenia zaciąganych zobowiązań.

Tabela 2

Wybrane mierniki struktury kapitału i płynności gospodarstw zajmujących się produkcją roślinną w latach 2004–2005

Wyszczególnienie	Typ gospodarstwa					
	2004			2005		
	AB	C	E	AB	C	E
Wskaźnik struktury kapitału	10,7	2,5	8,7	9,2	3,0	9,6
Wskaźnik bieżącej płynności	4,8	2,4	6,1	5,3	2,4	6,3
Wskaźnik szybki	2,7	2,3	2,0	3,1	2,2	2,2
Wskaźnik udziału kapitału własnego w aktywach ogółem (%)	91,5	71,6	89,7	90,2	75,1	90,6
Wskaźnik pokrycia zobowiązań długoterminowych	15,1	3,7	10,7	12,5	4,4	12,0
Wskaźnik pokrycia majątku trwałego (%)	105,6	80,6	105,2	108,3	84,1	105,2
Wskaźnik kapitałochłonności (%)	86,6	88,8	85,3	83,3	89,2	85,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportów polskiego FADN „Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość” z 2005 i 2006 r.

Jednym z mierników struktury kapitału, wskazującym, jaka część aktywów finansowana jest kapitałem własnym, jest wskaźnik udziału kapitału własnego w aktywach ogółem. W gospodarstwach grupy C był on najmniejszy w porównaniu z pozostałymi typami gospodarstw, ale w żadnym z analizowanych okresów nie spadł poniżej 75,1%. Dowodzi to preferowania przez producentów finansowania inwestycji przede wszystkim ze środków własnych.

Informacja o stopniu zabezpieczenia zobowiązań długoterminowych rzeczowymi składnikami majątku otrzymana przez ustalenie wartości wskaźnika pokrycia zobowiązań długoterminowych wykazała, że w całej analizowanej zbiorowości aktywa trwałe przewyższały wielkość zobowiązań długoterminowych. Najmniejszą wartość tego wskaźnika, w obu okresach, odnotowano w grupie C. Gospodarstwa zakwalifikowane do grupy E należały natomiast do typów produkcji, w których kapitał trwały w małym stopniu pokrywał zobowiązania długoterminowe. Świadczyć to może albo o niskiej wartości posiadanych przez nie aktywów trwałych, albo o wzroście (spowodowanym np. ruchem cen nabywanych środków) wysokości zaciąganych zobowiązań. Najwyższym wskaźnikiem pokrycia zobowiązań długoterminowych cieszyły się gospodarstwa prowadzące uprawy polowe.

Podobnie jak wcześniej, wartość wskaźnika pokrycia majątku trwałego była najniższa w grupie C (80,6% – 2004, 84,1% – 2005). Nieco wyższy poziom tego wskaźnika (105,2% – 2004 i 2005) odnotowano w grupie E. Wysokość wskaźnika pokrycia majątku trwałego świadczy o stabilności jednostki, którą, w porównaniu z pozostałymi typami produkcji, w największym stopniu miały gospodarstwa z grupy AB.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że występuje zróżnicowanie w strukturze kapitałowej pomiędzy różnymi typami produkcji rolniczej. Składające się na produkcję ogrodniczą grupy C (uprawy ogrodnicze – warzywa i kwiaty) i E (uprawy trwałe – sady owocowe i jagodowe, szkółki...) różnią się pod względem wielkości wszystkich obliczonych wskaźników. W najgorszej sytuacji, pod względem struktury kapitału w porównaniu z pozostałymi gospodarstwami, są jednak gospodarstwa ogrodnicze uprawiające warzywa i kwiaty – mają najwięcej kapitału obcego, najmniejszą ilość aktywów trwałych mogących stanowić zabezpieczenie dla zobowiązań długoterminowych i jedną z najwyższych kapitałochłonność. Krótki okres analizy utrudnia wyciągnięcie w pełni miarodajnych wniosków, ale otrzymane wyniki z pewnością skłaniają do systematycznego śledzenia zmian zachodzących w strukturze kapitałowej gospodarstw prowadzących produkcję roślinną w Polsce.

Wnioski

1. Występuje duże zróżnicowanie zarówno w strukturze majątku, jak i w posiadanych zasobach kapitału między gospodarstwami prowadzącymi produkcję roślinną w Polsce.
2. Cechami wspólnymi badanej grupy gospodarstw były wysoka stabilność, przewaga rzeczowych aktywów trwałych w strukturze majątku (uzasadniona wysoką kapitałochłonnością produkcji), jak również zwiększony udział kapitału własnego w stosunku do pozostałych elementów wyodrębnionych w pasywach.
3. Zarówno w analizowanych okresach, jak i typach produkcji roślinnej nie tylko nie występowały kłopoty z płynnością finansową, ale w grupach AB i E odnotowano nadpłynność umożliwiającą podejmowanie dodatkowych działań inwestycyjnych.
4. Zakup ponad połowy będących w posiadaniu gospodarstw środków trwałych finansowany był ze środków własnych.

Literatura

- KUKUŁA S., KRASOWICZ S.: *Regionalne zróżnicowanie polskiego rolnictwa w świetle badań*, IUNG-PIB w Puławach. [w:] Acta Agr. Silv. SE, 46 (2), 2006.
- POCZTA W., MRÓWCZYŃSKA A.: *Regionalne zróżnicowanie polskiego rolnictwa*, RN AR, Poznań 2002.
- MIEROSŁAWSKA A.: *Zmiany w regionalnym potencjale produkcyjnym rolnictwa w latach 1996–2002*, IERiGŻ, Warszawa 2004.
- GĘBSKA M., FILIPIAK T.: *Podstawy ekonomiki i organizacji gospodarstw rolniczych*, Wyd. SGGW, Warszawa 2006.
- GÓRSKA-WARSEWICZ H.: *Podstawy finansów przedsiębiorstwa – wybrane obszary decyzji operacyjnych*, Wyd. SGGW, Warszawa 2005.
- KRZYŻANOWSKA K.: *Stan i funkcjonowanie rolniczych grup producenckich w Polsce*. [w:] RN SERiA, t. VIII, z. 1, Wieś Jutra, Warszawa 2006.
- POLSKI FADN „Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość” z 2005 r.
- POLSKI FADN „Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość” z 2006 r.
- PRUS P.: *Opinie rolników na temat współ[racy w ramach grup producentów rolnych*. [w:] RN SERiA, t. VIII, z. 1, Wieś Jutra, Warszawa 2006.
- SZCZEPAŃSKI J., SZYSZKO L. (red.): *Finanse przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2007.
- WIATRAK A.P.: *Przedsiębiorczość zespołowa w agrobiznesie*. [w:] RN SERiA, t. IV, z. 6, Wieś Jutra, Koszalin 2002.
- ZEGAR J. (red.): *Zróżnicowanie regionalne rolnictwa*, GUS, Warszawa 2003.

Relationships between selected property elements and capital in plant producing holdings in Poland

Abstract

The article presents selected elements of financial analysis within agricultural holdings producing plants. Relationships between elements of assets and capital in particular groups of farms were presented. There are presented relationships connected with: amount of assets, liquidity, financial sources and security of the long term – debt.